

Grunnen til at fornuft spiller en så viktig rolle i kantiansk etikk, er at vi bare kan handle moralsk når vi handler *autonomt*. Å handle autonomt betyr å handle på en måte som er selvstyrt. Men hva vil det si å handle selvstyrt? Det må innebære å handle av fri vilje. Kant har et komplisert syn på fri vilje som vi ikke skal komme inn på her, men vi handler i hvert fall ikke autonomt når vi er motivert av følelser og drifter. Når handlingene våre er motivert av følelser eller drifter, blir vi styrt av noe som ligger utenfor det vi selv har kontroll over. Men når vi velger å underlegge oss den plikten som fornuften forteller oss at vi har, er vi ikke lenger styrt av noe som ligger utenfor kontrollen vår (Kant, GMM, 4:440).

Når vi ikke regner små barn og dyr som moralske aktører, er det fordi de ikke er tilstrekkelig rasjonelle til at de kan handle autonomt. En katt som leker med et byttedyr, handler bare slik den er «programmert» til å gjøre, og katten har ikke evnen til å reflektere over og vurdere sine egne handlinger. Den kunne derfor ikke valgt å handle i strid med sine egne lyster. Den er i stedet, billedlig talt, «slave» av sine egne følelser og instinkter. Dermed gir det heller ikke mening å si at katten burde ha latt være å påføre dyr unødvendig lidelse. Hvis du ikke hadde en fornuft som gjorde deg i stand til å overstyre følelsene og instinktene dine, ville heller ikke du kunne velge å handle på en annen måte enn det følelsene og instinktene befalte. Og da kan heller ikke handlingene dine kalles verken moralske eller umoralske.

17.10 Kants skille mellom kategoriske og hypotetiske imperativer

Vi har tidligere nevnt at Kant ser på universalitetsformuleringen og humanitetsformuleringen som ulike formuleringer av ett og samme kategoriske imperativ. Men hva ligger i begrepet om det kategoriske imperativ, og hvorfor spiller det en så viktig rolle i Kants moralfilosofi? Ifølge Kant handler man som sagt bare moralsk hvis handlingen er motivert av plikt. Men hva innebærer det å handle ut fra plikt? En plikt er et krav til hva man bør eller skal gjøre. Kant skiller imidlertid mellom to typer utsagn om hva man bør eller skal gjøre, nemlig det han kaller henholdsvis hypotetiske og kategoriske imperativer. Hypotetiske imperativer er krav eller befalinger som er relative til et mål vi ønsker å oppnå, mens et kategorisk imperativ er uavhengige av slike mål (Kant, GMM, 4:294).

Den følgende setningen uttrykker et hypotetisk imperativ: «Du bør jobbe disiplinert med studiet, hvis du vil lykkes i arbeidslivet.» Selv om setningen inneholder ordet «bør», så handler den ikke egentlig om moral. Den sier bare noe om hva man bør gjøre hvis man ønsker å lykkes. Hvis man ikke ønsker å lykkes, så trenger man heller ikke nødvendigvis jobbe disiplinert. Det er også fullt mulig å finne holdbare hypotetiske imperativer som samtidig er klart umoralske. Ta det følgende eksemplet: «Hvis du vil ta livet av noen uten å bli oppdaget, bør du bruke en gift som ikke kan spores.» Dette er jo for så vidt kanskje sant, men det er ikke dermed moralsk riktig å forgifte noen.

Moralske krav kan ikke bare gjelde betinget av et mål du har satt deg, slik som i eksemplet over. De må gjelde ubetinget. Utsagn som at du ikke bør lyve hvis du vil at andre skal stole på deg, at du ikke bør lyve hvis du vil komme til himmelen, eller at du ikke bør lyve hvis du vil ha ren samvittighet, sier ingenting om moral, de sier bare noe